Казарінова Н.Л.

Методи контролю та оперативного регулювання дебіторської та кредторської заборгованостей ВНЗ

Розглядаються питання організації системи управління контрактною діяльністю вищого навчального закладу, як складової системи фінансового менеджменту.

The questions of organization of control system by contract activity of higher educational establishment are examined, as a component system of financial management.

Ключові слова: *система управління, фінансовий менеджмент, контрактна діяльність, інформаційні потоки, дебіторська та кредиторська заборгованості.*

Вступ. У сучасних умовах збільшення інтенсивності потоків платежів і кількості бюджетів центрів відповідальності вищого навчального закладу (ВНЗ) ускладнюють процес їхнього планування, прогнозу, аналізу й контролю, а також управління дебіторською та кредиторською заборгованістю. Оперативний аналіз потоків платежів і звітних документів за кожним контрагентом пов'язані з обробкою великих обсягів інформації, що обумовлює необхідність використання сучасних інформаційних технологій, які забезпечують високий рівень оперативності й вірогідності інформації. Із цією метою всі інформаційні потоки, що виникають у ВНЗ, поєднуються в єдиному інформаційному просторі в складі інтегрованого програмного комплексу.

Постановка завдання. Робота виконується у відповідністю з науковими дослідженнями кафедри інформаційних систем управління Донецького національного університету в рамках науково-дослідної теми: «Інформаційне забезпечення механізмів управління інтегрованих корпоративних систем» (номер держреєстації 0110U001536, шифр Г – 10/53).

Мета статті – розробити метод реалізації системи управління фінансово-господарської діяльності ВНЗ, що забезпечує мінімізацію дебіторської і кредиторської заборгованостей у взаємовідносинах з контрагентами.

Проблема управління дебіторською і кредиторською заборгованостями

Казарінова Н.Л.., Донецький національний університет

розглядається здебільшого у теоретичному плані [1,2]. Питанням практичної реалізації системи управління дебіторською і кредиторською заборгованостями з використанням сучасних інформаційних технологій приділено недостатньо.

Результат. Інтеграція системи бюджетування, обліку контрактної фінансово-господарської діяльності з бухгалтерським обліком є важливою інноваційною характеристикою в системі управління сучасним ВНЗ, що забезпечує можливість оперативно регулювати дебіторську й кредиторську заборгованість контрагентів у розрізі відповідного бухгалтерського регістру обліку (облік розрахунків з контрагентами) [3].

Виділимо підсистему «Облік контрактів фінансово-господарської діяльності ВНЗ» у рамках єдиного інформаційного простору, що вирішує комплекс завдань, пов'язаних з обліком взаємозалежних контрактів, та надає оперативну й несуперечливу інформацію про обсяги й припустимі строки оплати платежів, визначених відповідними контрактами.

Дебіторська та кредиторська заборгованості обумовлені наявністю ненульового вихідного сальдо у відповідному обліковому регістрі, не узгоджується з *контрактною заборгованістю,* що визначається, як несплата платежу по контрактих зобов'язаннях у припустимий термін, або в більш ранній період. Причиною цього є те, що бухгалтерія реєструє не контрактні фінансові зобов'язання, а реальний рух фінансових потоків.

Наслідком цього може виникнути ситуація, коли контрагент, що чітко дотримується умов контракту, є формальним боржником по бухгалтерському обліку, який фактично не є таким. Ця проблема неузгодженості трактування «заборгованості» у рамках бухгалтерського й контрактного обліків є істотною та відчутно впливає на прийняття управлінських рішень у сфері управління фінансами ВНЗ.

При наявності взаємозв'язку підсистеми «Облік контрактів фінансово-господарської діяльності ВНЗ» з підсистемами бухгалтерського обліку в рамках єдиного інформаційного простору, бухгалтерський облік не може бути використаний для достовірного прогнозування потоків платежів і звітних документів, тому що реєструє лише фактичний рух фінансових потоків. Взаємозв'язок між підсистемами обумовлено тим, що виконання договірних зобов'язань та їхня оплата формує фактичний потік платежів, який відбивається та фіксується в регістрах бухгалтерського обліку. У такий спосіб інформаційні потоки бухгалтерського обліку формують фактичний потік платежів ВНЗ, а

інформація про бухгалтерську заборгованість використовується для аналізу обсягу безперспективної заборгованості та сенсу її оплати.

Таким чином, форма й строки оплати, а так само обсяг платежу й розрахунок заборгованості, визначаються тільки умовами контракту, а інформація з регістрів бухгалтерського обліку про фактичне виконання контрактних зобов'язань може сприяти перегляду та зміні відповідних контрактних умов, що дозволяє зробити наступні висновки:

висновок 1. Інформаційною базою для визначення строків платежів і часу появи звітних документів є тільки інформаційні потоки, що виникають при обліку контрактної діяльності. Інформаційну підтримку для розрахунку відповідних прогнозованих показників здійснює підсистема «Облік контрактів фінансово-господарської діяльності ВНЗ»;

висновок 2. Існування підсистеми, що реалізує функції обліку контрактної діяльності, є необхідним для забезпечення оперативного управління потоками платежів ВНЗ, які визначають дебіторську та кредиторську заборгованості.

висновок 3. У рамках єдиного інформаційного простору ВНЗ необхідно взаємозалежне функціонування підсистеми «Облік контрактної фінансово-господарської діяльності ВНЗ» з підсистемами бухгалтерського обліку для забезпечення оперативного аналізу фактичного виконання контрактних зобов'язань.

Бухгалтерський регістр «Облік розрахунків з контрагентами», використовуючи інформаційну підтримку підсистем «Облік контрактів фінансово-господарської діяльності ВНЗ» та системи бюджетування, ведеться в розрізі: контрактів з контрагентом (у деяких випадках допускається рівень кошторисів-калькуляцій для виконання ремонтно-будівельних робіт); реквізити бюджету (номер бюджету, розділу та статті); коду економічної класифікації витрат (КЕКВ).

Розрахунок вихідного сальдо відбувається автоматично, що істотно зменшує кількість помилок, зроблених користувачами, дозволяє контролювати виконання та оплату в розрізі контрактів з перевіркою узгодження наступних бізнес-правил: а) сума оплати за контрактом не перевершує суми контракту, якщо сума контракту була явно визначена; б) надані звітні документи не перевищують суму контракту, якщо сума контракту була явно визначена; в) використання експертної системи для прогнозування бюджету центра

відповідальності та відповідної аналітики документа, який вводить користувач; г) відповідності бухгалтерської кореспонденції рахунків з обраними реквізитами бюджетів і відповідної аналітики; д) дозвіл для використання у ВНЗ операцій, які вводить користувач; е) використання незакритого звітного періоду.

Звітний період може бути заблоковано як користувачем відповідної підсистеми, так і головним бухгалтером після формування зовнішньої звітності, щоб уникнути неузгодженості показників у минулих періодах.

Розглянемо регламент взаємодії користувачів із системою «Фінансового менеджменту ВНЗ» у рамках обліку дебіторської та кредиторської заборгованостей на прикладі типової схеми поставки товарів на склад.

Розглянемо структуру бізнес-процесу «Оплата за контрактом», що представлена на рис. 1.

Етап 1 пов'язано з підготовчими роботами перед укладанням контракту (етап 2), який містить пошук контрагентів і уточнення умов контракту, проведення тендерних процедур при необхідності. Вже на цьому етапі відбувається реєстрація проектів контрактів в електронному інформаційному просторі відповідальними особами.

Етап 2 безпосереднього укладання контракту пов'язаний не тільки з його підписанням відповідними посадовими особами, але й присвоєнням контракту номенклатурного номера, визначення джерела фінансування й реквізитів бюджету центрів відповідальності (розділ бюджету, стаття витрат, КЕКВ), введенням необхідних реквізитів у підсистему «Облік контрактів фінансово-господарської діяльності ВНЗ», що дозволяє мати адекватний образ контракту в електронному інформаційному просторі.

Оплата за контрактом (етап 3) визначається його умовами, актуальним законодавством і може бути здійснена як шляхом передоплати, так і оплати згідно рахунка або погашенням кредиторської заборгованості, після поставки товарно-матеріальних цінностей (ТМЦ). Інформаційну підтримку для прийняття управлінських рішень щодо доцільності оплати за контрактом надають підсистеми бюджетування ВНЗ та «Облік контрактів фінансово - господарської діяльності ВНЗ», дозволяючи проаналізувати поточний фінансовий стан.

Після ухвалення рішення про о плату за конкретним договором формується платіжне доручення (етап 4) у підсистемі «Облік контрактів

фінансово-господарської діяльності ВНЗ». При цьому в автоматичному режимі перевіряється неперевищення суми оплати щодо суми контракту та коректність банківських реквізитів контрагента.

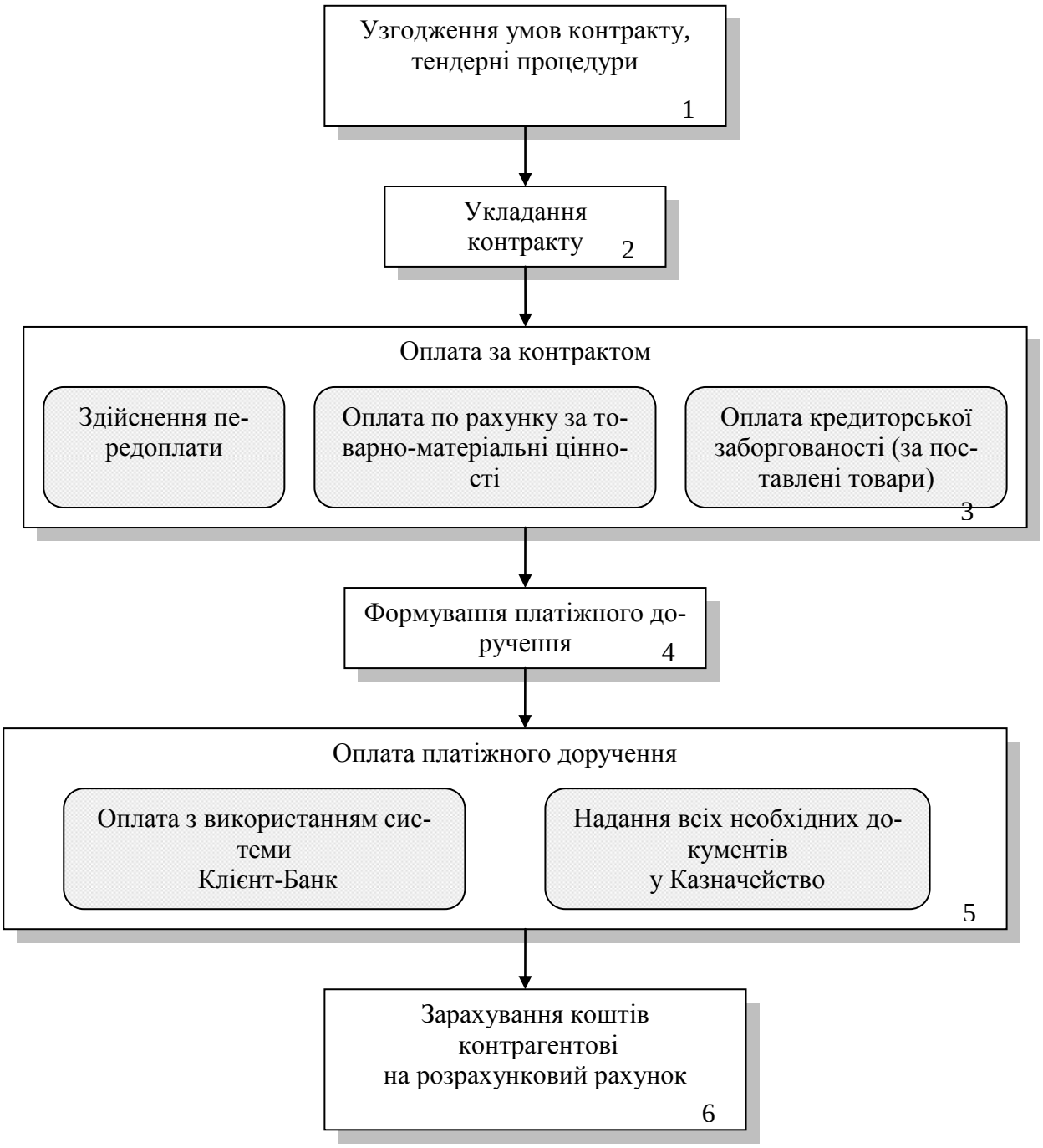

Рис. 1. Структура бізнес-процесу «Оплата за контрактом»

Оплата платіжного доручення (етап 5) може бути здійснена через систему Клієнт-Банк (шляхом експорту сформованих платіжних доручень) або Казначейство (з наданням всіх необхідних документів).

Після оплати кошти зараховуються на розрахунковий рахунок контараге-нта (етап 6).

Розглянемо структуру бізнес-процесу «Поставка за контрактом», що представлена на рис. 2.

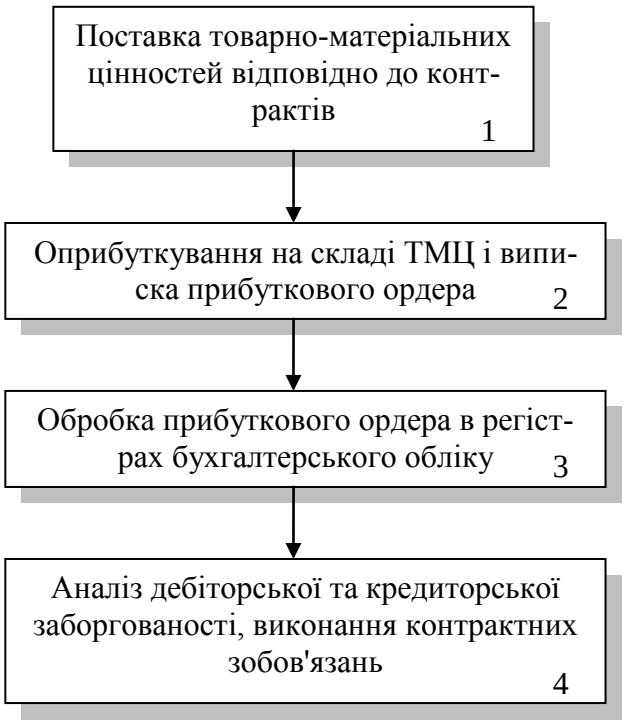

Рис. 2. Структура бізнес-процесу «Поставка за контрактом»

Етап 1 являє собою виконання контрагентом своїх зобов'язань по поставці ТМЦ (відповідно до контракту). ТМЦ надходять до складу ВНЗ.

Комірник реєструє поставлені ТМЦ (етап 2) у підсистемі «Склад», друкує прибутковий ордер, підкладає отримані документи та передає документацію на обробку в бухгалтерію.

У бухгалтерії, отримані від комірника документи, обробляють у підсистемі «Облік матеріальних цінностей» (етап 3). При цьому автоматично перевіряється коректність уведених операцій, відповідність обсягу поставки умовам контракту.

Етап 4 пов'язаний з аналізом дебіторської й кредиторської заборгованості в рамках підсистеми «Облік розрахунків з контрагентами», контролем виконання контрактних зобов'язань і коректністю відбитих операцій (узгодження сум і реквізитів бюджетів). На цьому етапі при необхідності виробляються управляючи впливи, що описано вище.

Часову діаграму бізнес-процесів, які представлено на рис. 1 і 2, наведено на рис. 3.

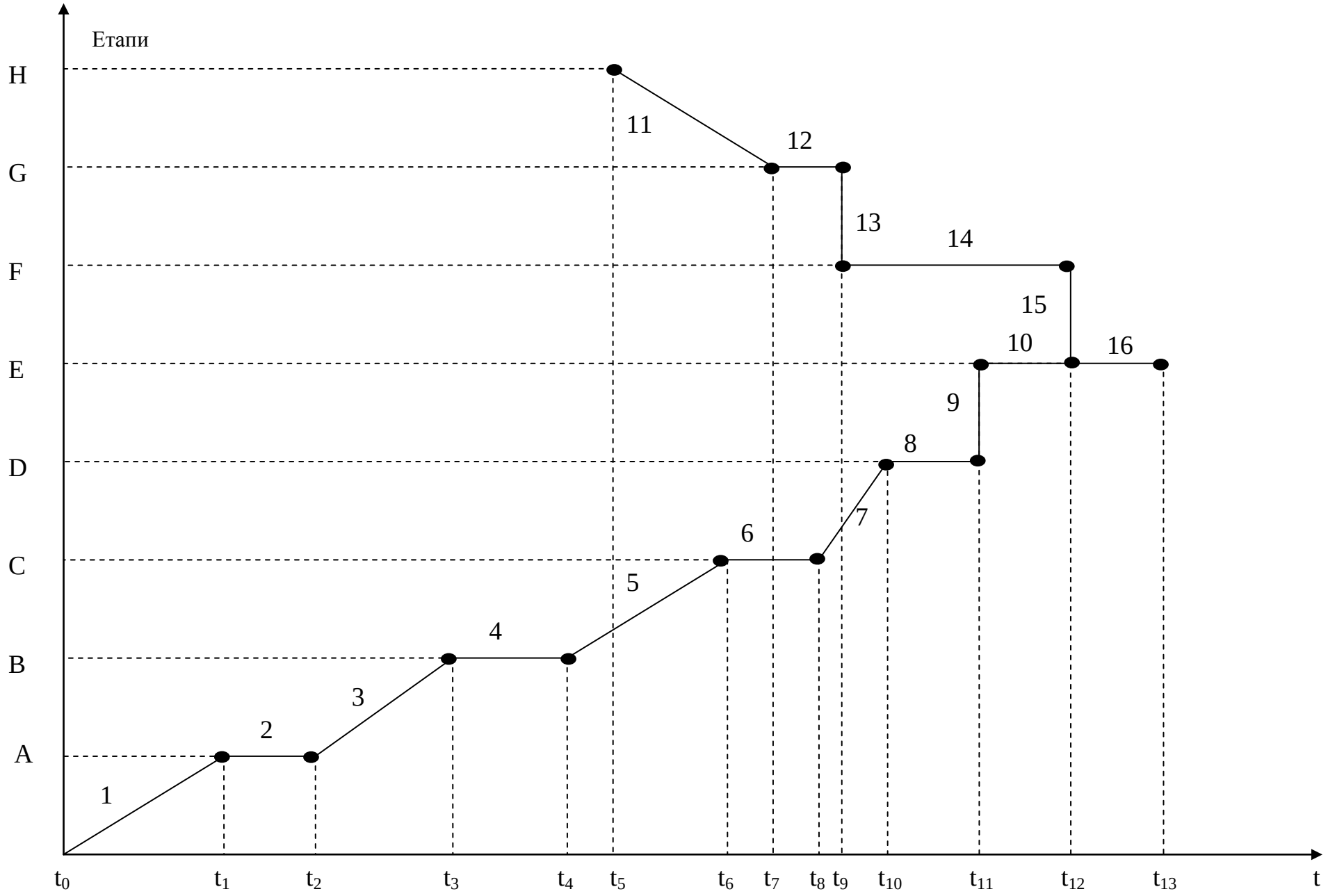

Рис. 3. Часова діаграма бізнес-процесів «Оплата за контрактом» і «Поставка за контрактом»

Дуга 1 відповідає процесу укладення контракту, до якого входять всі необхідні процедури узгодження й проходження тендеру. Дуга 2 є реєстрацією контракту в електронному інформаційному просторі (підсистема «Облік контрактів фінансово-господарської діяльності ВНЗ»). На процес реєстрації приділяється часовий інтервал $[t_1;t_2]$. Його тривалість визначається регламентом (положенням) і повинна бути зведена до мінімуму (не більше одного робочого дня). Співробітники ВНЗ, що експлуатують систему фінансового менеджменту ВНЗ, зобов'язані обробляти всі документи, що потрапляють до них, по мірі надходження (синхронно змінюючи електронний інформаційний простір ВНЗ), не допускаючи їх нагромадження та пакетної обробки (наприклад, наприкінці або початку робочого дня). Принцип оперативності обробки документів дозволяє не тільки мати достовірний електронний інформаційний простір, але й забезпечує можливість якісного аналізу й прогнозування фінансово-господарської діяльності ВНЗ, фінансових показників. У виняткових випадках співробітникові дозволяється провести обробку документів із за-тримкою, але така затримка не повинна перевищувати одного робочого дня.

Етап 3 пов'язаний з формуванням заявки на оплату за контрактом . Ініціатором заявки може виступати співробітник, що відслідковує виконання контракту, або бухгалтер, що проаналізував стан дебіторської та кредиторської заборгованості.

Ухвалення рішення про оплату заявки здійснюється головним бухгалтером на підставі інформації про фінансовий стан ВНЗ, отриманої з підсистеми «Бюджетування ВНЗ» (дуга 4). Часовий інтервал $[t_3;t_4]$ визначається наявністю коштів у відповідного бюджету центра відповідальності, виконанням зведеного бюджету по ВНЗ, календарем платежів і т.і.

Після ухвалення рішення про оплату заявки відбувається формування платіжного доручення (дуга 5). Часовий інтервал $[t_4;t_6]$ визначається швидкістю обробки платежів оператором (не перевершує 2 хв. для підсистеми «Облік договорів фінансово-господарської діяльності ВНЗ»), оформленням і підписом необхідної документації (у випадку оплати через Казначейство) і пови нен бути строго регламентований. Сума сформованого платіжного доручення
відбивається на відповідному договорі та бюджетах центрів відповідальності,
що не дозволить зробити подвійну оплату. Однак ці витрати відбиваються як прогнозні доки оплата платіжного доручення не буде підтверджена випискою банка.

Дуга 6 визначає оплату платіжного доручення та зарахування коштів на розрахунковий рахунок контрагента. Строк виконання цієї операції $[t_6;t_8]$ не залежить від ВНЗ та визначається банком або Казначейством.

Дуга 7 відбиває одержання банківської виписки, що підтверджує факт перерахування коштів. Дуга 8 являє собою рознесення банківської виписки в регістрах бухгалтерського обліку ВНЗ. Час $[t_{10};t_{11}]$ повинно бути мінімізовано щодо одержання в електронному інформаційному просторі актуальної й достовірної інформації та регламентоване (не більше 2-х хвилин на обробку одного платежу в підсистемі «Облік банківських операцій»).

Після підтвердження оплат сформованих платіжних доручень (дуга 9) прогнозні витрати стають фактичними, що знаходить відповідне підтвердження в інформаційних підпросторах підсистем «Бюджетування ВНЗ» та «Облік договорів фінансово-господарської діяльності ВНЗ», а так само «Облік розрахунків з контрагентами». Оскільки електронний інформаційний простір системи «Фінансового менеджменту ВНЗ» є інтегрованим і не містить буферів-перехідників та повторну обробку інформації, то час виконання дуги 9 мінімальний і визначається продуктивністю сервера баз даних (швидкістю виконання транзакції обробки документа).

Дуга 10 являє собою контроль і оперативне регулювання дебіторської й кредиторської заборгованості, вироблення необхідних управляючих впливів для її зниження, ґрунтуючись на інформації з підсистеми «Облік розрахунків з контрагентами». Час цього етапу $[t_{11};t_{12}]$ є вирішальним для визначення ефективності регулювання дебіторської та кредиторської заборгованості. Звернемо увагу, що її аналіз здійснюється не наприкінці звітного періоду, а в міру обробки інформації (не менш двох разів у день), із застосуванням різноманітних фільтрів і наочної звітної форми. Можливість оперативного щоденного аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості дозволяє вчасно оцінити ризик виникнення заборгованості та вжити рішучих заходів щодо узгодження з контрагентом (відповідальною особою) строків і умов її погашення.

Дуга 11 визначає поставку ТМЦ на склад ВНЗ за договором. Дуга 12 відповідає реєстрації ТМЦ, що надійшли на склад. Час реєстрації ТМЦ комірником у підсистемі «Склад» $[t_7;t_9]$ повинно бути строго регламентовано, щоб забезпечити актуальний і достовірний стан електронного інформаційного простору (не більше одного дня). Дуга 13 визначає передачу інформації в бухгалтерію.

Обробка прибуткового ордеру (дуга 14) здійснюється в підсистемі «Облік

матеріальних цінностей» та передбачає автоматичну перевірку коректності операцій, відповідності сум и умов поставки по договору. Час обробки [t_9;t_{12}] документів повинно бути мінімізовано та строго регламентовано для синхронізації електронного й паперового документообігу (не більше 3-х хвилин на обробку одного прибуткового ордера в підсистемі «Облік матеріальних цінностей»).

Дуга 15 являє собою відбиття обробленої інформації в бухгалтерському регістрі «Облік розрахунків з контрагентами».

Дуга 16 визначає аналіз виконання договірних зобов'язань і коректність відбиття операцій у бухгалтерському обліку, а так само системах бюджетування та обліку договірної діяльності, закриття договору.

Буквами на рис. 3 позначені наступні етапи: A - реєстрація договорів («Облік договорів фінансово-господарської діяльності ВНЗ»); B - ухвалення рішення про оплату заявки за договором («Облік бюджетів ВНЗ»); C - перерахування коштів; D - рознесення банківської виписки («Облік банківських операцій»); E - контроль і оперативне регулювання дебіторської й кредиторської заборгованості («Облік розрахунків з контрагентами»); F - обробка прибуткового ордера («Облік матеріальних цінностей»); G - оприбуткування на складі («Склад»); H - поставка контрагентом ТМЦ.

Висновки. Запропонований метод взаємодії підсистеми «Облік контрактів фінансово-господарської діяльності ВНЗ» в рамках «Системи фінансового менеджменту ВНЗ» дозволяє проводити оперативний моніторинг стану дебіторської і кредиторської заборгованостей та своєчасно приймати заходи щодо регулювання їх рівня.

Література

1. Агеева Е.И. Кредитная политика как инструмент управления дебиторской задолженностью /Е.И. Агеева //Финансовый менеджмент. – 2007.– №6.– С. 22–35.
2. Которщикова О. Управління дебіторською заборгованістю на підприємстві / О. Которщикова // Економіка, фінанси, право. – 2004.– №7.– С. 23–25.
3. Андриенко В.Н. Моделирование системы управления платежами, предприятия / В.Н. Андриенко, Т.Н. Лев, К.В. Смоктий // Вестник ДонГУ. Сер. А. – 2004. – № 2. – С. 192-199.